

Keszthely 1828
Mezőberény 1838
Pest 1840
Erdőd 1845
Koltó 1847
Pest 1847-1848
Debrecen 1848-1849
Nagyszalonta 1849
Pest 1849
Mezőberény 1849
Torda 1849
Kolozsvár 1849
Erdőd 1850
Pest 1850-1868

Szendrey Júlia

Szakmai referens: Gyimesi Emese
Projektgazda:
Faluház és Ravasz László Könyvtár
Leányfalu

Támogató:

Nemzeti
Kulturális
Alap

PETŐFI

5. Múltolnai gr. Festetics Vince urnak a 3 Seidlfele cséplőgép működése eredményének összeállítás, valamint **SzendreyIgnác** **u**rod. felügyelő urnak közleménye is általa egyszerűsített 3s az által tetemesen olcsóbbá tett cséplőgép eredményéről kedvesen vétetvén, a 3 Magyar Gazdában előadni, és egyszersmind a 3 mítani szakosztállyal is közölletni határozatott, intézkedés tétetvén egyszersmind, miszerint **Szendreyur** által szándéklott megpróblása az általa egyszerűsített gépnek a medárdvásári nagygyűlés alkalmával megtörténhessék.

„Ez hát a föld, a hol én születtem,
Az első könnyet a hol hullatám...”

A Balaton korabeli látképe

A Festetics grófok keszthelyi uradalmának
A Károlyi grófok erdődi uradalmának

Festetics Vincéné Wenckheim Franciska
leánynevelő intézete (Mezőberény)

Tänzer Lilla leánynevelő intézete (Pest)

Júlia széleskörű műveltségre és
kiváló német nyelvtudásra tesz szert,
franciául is tanul, zongorázik,
megismeri a korabeli világirodalmat.

Gyermekkora és neveltetése

1828

Szendrey Júlia 1828. december 29-én a Festeticsek keszthelyi birtokán, Újmajorban született. Pár nappal később, 1829. január elsején Julianna néven keresztelték meg a keszthelyi római katolikus plébánia-templomban.

1838

Tanulmányok

Szendrey Júlia tíz esztendőskorától kezdve két éven át, 1838 és 1840 között Mezőberényben tanult Festetics Vincéné Wenckheim Franciska leánynevelő intézetében. Itt elsősorban szóni, fonni és kézimunkázni tanították a növendékeket.

1840

Szendrey Ignác ezt követően Tänzer Lilla pesti leánynevelőjét választotta Júlia tanulmányainak újabb helyszínékként. Itt töltötte életének következő négy esztendejét. Az intézet a reformkor egyik legjelentősebb leánynevelőjének számított, ahol a korabeli politikai és kulturális elithez tartozó családok gyermekei tanultak. Szendrey Júlia növendéktársai közé tartoztak például Wesselényi Miklós házasságon kívül született leányai (Wersényi Róza és Katalin), Csapó Mária (a későbbi Vachott Sándorné), de korábban itt tanult Kölcsey Ferenc keresztlányja, Kölcsey Antónia is. Wesselényi Miklós Kossuth Pesti Hírlapját is elküldötte a leánynevelőbe.

A leánynevelő működésére vonatkozó információk a növendékek által családjuknak írott leveleik részleteiből mozaikszerűen állnak össze. A lányok elsősorban német nyelvet és irodalmat, illetmánt tanultak, a mértékletes életmód és a kellemes társalkodás szabályait sajátították el. Szendrey Júlia szüleinek írt leveleiben rendszeres táncórákról, zongoraórákról, rajzolásról és írásról is beszámolt. Nagy gondot fordítottak a művelődésre, színházba és irodalmi szalonba jártak, személyesen is megismerték a művészet és kultúra több jeles képviselőjét.

Az intézet családiasan, nem merev szabályok szerint működött. Tänzer Lilla szinte mindenre kiterjedően figyelt a lányokra, egyengette életük különböző területeit. Szendrey Júlia itt ismerte meg legjobb leánykori barátját, Térey Cakkor még Flekl) Máriát is, akinek édesapja Károlyi György nagykárolyi uradalmának jószágigazgatója volt. Térey Máriának később komoly szerepe volt abban, hogy Petőfi Sándor és Szendrey Júlia szerelme az akadályokat legyőzve eljutott a házasságig.

Szendrey Ignác és családja Csesztényi uradalmának helye egy korabeli térképen

Édesapja, Szendrey Ignác 1824-ben kezdte meg tanulmányait az Európa első agrár felsőoktatási intézményének számító Georgiconban, melynek elvégzése után a Festetics család uradalmában ispánként dolgozott. Németül és latinul is beszélt, gazdasági szakemberként rendszeresen publikált mezőgazdasági szakfolyóiratokban.

Feleségétől, Gálovits Annától Júlia után még további két gyermeke született: Gyula és Mária. 1838-ban a Csongrád megyei Mágócson (ma Nagymágocs) vállalt munkát, 1840-től pedig a Szatmár megye egyik legnagyobb birtokosának számító Károlyi Lajos erdődi uradalmának inspektora lett. Így a család a Nagykároly közelében fekvő Erdődre költözött.

Pest

SZATMÁR-NÉMETI

“A Károlyi álarczos bálba
ha kész vagy feljönni..”

NAGYKÁROLY

ERDÖD

A Szendrey család lakhelye

Szatmár vármegye az 1840-es években

Az erdődi vár

Szendrey Ignác az 1840-es évek közepén a pesti leánynevelő intézetből hazavitte a lányát Erdődre. A Károlyiak tulajdonában lévő várbát laktak, ahol családjuk együtt élt az uradalom többi alkalmazottjával. Lauka Gusztáv így emlékezett vissza erre:

„1845-ben, egyetlen terem kivételével, a vár hivatalhelyül és tisztalakul volt berendezve. E terem kápolna volt, oltárral és imapadokkal. Itt hallgathattak szentmisét a hivatalnokok, a kik távol laktak az egyháztól, és az uriszékek foglyai, a kik nagyon közel estek a kápolnához. A várnak hosszú folyosóval ellátott, nyugati emeletes oldalát, az uradalmi felügyelő lakta családjával.”

Petőfi Sándor később így örököltette meg Erdődöt Őti leveleiben:

„Erdőd falunak vagy városnak tökéletesen oly rendes, mint szobának az én szobám... most már képzelheted, mily rendes. Nevezetessége nincs, kivévén kedvesemet ... és a várat, melyben ő lakik. Még csaknem egészen ép vár, körülbelül a XV. századból, nemigen nagy dombon, két kicsiny és két nagy toronnyal, honnét éjszakra ellátászanak Szatmárnémeti templomai.”

Szendrey Júlia hazatérése után hamarosan a szatmári társasági élet állandó és aktív szereplőjévé vált. Ezt nagyban segítette a Térey Máriával ápolat barátság is. A Térey család Nagykárolyban lakott, így gyakran vendégül látta Szendrey Júliát, hogy a két lány találkozhasson és együtt tudjon részt venni a bálokon.

A bálozó lányok élete: Nagykároly és Szatmárnémeti

Noha Szendrey Júlia Erdődön egyfajta imitált nemesi környezetben élt, a városi és vidéki élet közötti különbséget érzékelnie kellett nemcsak korábbi pesti tapasztalataihoz képest, hanem megyei viszonylatban is, hiszen ha részt akart venni a szatmári társasági életben, Nagykárolyba vagy Szatmárnémetibe kellett utaznia. A bálok a hozzájuk hasonló társadalmi státuszú, fiatal lányok életének szerves részét képezték: egyszerre voltak a szórakozás, a kapcsolatépítés és a döntéshozatok alkalmai. Szendrey Júlia és Térey Mária levelezésében a bálokat megelőző lázas készülődés különböző mozzanatai is gyakran megjelentek.

Júlia 1845 augusztusában például arra kérte barátinőjét, hogy szerezzen be számára egy pár fehér cipőt a szatmári bálhoz:

„Kérlek, édes jó Marim, az itt küldött czipő szerint ha lehetne a kereskedőknél egy pár fehér zeig vagy akármiből, csak fehér czipőt kapni, ha kisebb lenne is egy kicsit, nem tenne semmit. Légy oly szíves, édes Marim, és nézzes, ha csak lehet; mert csak képzeld, még most sem hagytam föl azon gondolattal, hogy a szatmári bálba mehessenek, mert hiszen még az 9 nap, és addig még mind meggyógyulhatunk, s aztán hirtelen honnan kaphatnék czipőt.”

Szatmárnémeti rendszerint egyszerűen “Szatmárként” jelent meg a levelezésükben. Ez a település hasonló funkciókat töltött be Szendrey Júlia életében, mint Nagykároly: elsősorban szórakozás vagy vásárlás céljából ment oda. Térey Mária 1847 elején egy álarcosbállal kapcsolatban kérte őt arra, hogy szerezzen be két egyforma álarcot maguknak ott, mivel Nagykárolyban nem talált:

„A Károlyi álarczos bálba ha kész vagy feljönni, szerezz Szatmárt két egyforma lárvát itt nem kapható, 's meg is tudnák, tehát jó előre meg vedd Szatmárt 's senkinek ne mond hogy készülsz, mert ez talán nagy mulatságot fog szerezni. Majd szóval többet az álarczról, semmit ne készíts, hogy egy formán lehessünk van hozzá tervem mit azért nem közlök hogy az úton találhat levelem olvasóra azért mert sok kezekon megy keresztül.”

Nagykároly társasági életére a város politikai jelentősége is pezsdítően hatott, hiszen a vármegyei tisztújítások és követválasztások alkalmával sokan érkeztek a városba. Szendrey Júlia számára azonban elsősorban Pest volt a vágyott kulturális - főként irodalmi és zenei - centrum, amely előrevetítette későbbi választásainak koordinátáit.

„Ez időtől számítom életemet,
a világ lételét...”

Aranyzarvas fogadó
Nagykároly

Szendrey Júlia és Petőfi Sándor megismerkedése, a nagykárolyi megyebál

1846

Megérkezés Nagykárolyba

Petőfi 1846 augusztusának végén hosszú körútra indult, melynek első állomása Szatmár volt. Végcélja a kolozsvári országgyűlés meglátogatása lett volna, de erről a tervéről lemondott, miután megismerkedett Szendrey Júliával. A költő szeptember 6-án érkezett meg Nagykárolyba két barátjával, a szintén tollforgató, ügyvédként dolgozó Pap Endre és a vármegye aljegyzői hivatalát betöltő Riskó Ignác társaságában. A város hangulatát a politikai túlfűtöttség jellemezte, mivel éppen Szerdahelyi Pál főispánhelyettesi beiktatására készültek. A konzervatív bocskoros nemések politikázására Petőfi elítélően és ingerülten reagált. Nagykárolyi tartózkodása idejére az Aranyzarvas fogadóban szállt meg. Itt ismerte meg szeptember 7-én egyetlen főrangú barátját, Teleki Sándor grófot is.

Szendrey Júlia Erdődről kifejezetten azért utazott Nagykárolyba, hogy barátnőjével, Térey Máriával részt vegyenek a megyebálon. Kíváncsi volt a költőre, akinek a verseit már ismerte az erdődi írnoctól, Sass Károlytól kölcsönkapott Petőfi-kötetből. Szállása barátnőjénél, a Térey-házban volt. Szobájuk ablaka épp a szemben lévő Aranyzarvas fogadóra tekintett.

„Ez időtől számítom életemet,
a világ lételét...”

A szerelem születése

Szendrey Júlia és Petőfi Sándor 1846. szeptember 8-án találkozott először. A költő már a megyebál előtt megpillantotta a Térey-ház kertjében tartózkodó leányt, aki éppen reá tekintett az akácfa lombjai alól. Az első pillanat emléket az 1847-es **Úti levelek** IV. darabja pontosan rögzítette:

„Amott a fogadóval átellenben a kert és benne a fák, melyek alatt először láttam őt, tavaly szeptember 8-án, délutáni 6 és 7 óra között. Ez időtől számítom életemet, a világ lételét...”

A **Ti akácfa e kertben...** című 1848-as költemény is a felejthetetlen első pillanat erejét idézte fel:

Itt láttam először
Kedves galambomat,
Itt láttam őt először
Ez akácfa alatt.

Itt ült e lombok alján,
Itt ült szemközt velem
Itten röpült szeméből
Szívembe szerelem.

A leendő szerelmespárt a megyebálon Riskó Ignác mutatta be egymásnak. A szatmári barátoknak feltűnt Petőfi félszége, melyet a hölgytársaságnak tulajdonítottak, de észrevették szenvedélyének fellobbbanását is.

A festő Törökfalvi Pap Zsigmond visszaemlékezése szerint amint felhívták a figyelmét lehetséges vetélytársaira, a költő kemény magabiztossággal kijelentette:

„Az a leány az enyém!”

A bálterem leírását Lauka Gusztávtól ismerjük: “Szappannal kifényesített padozat, organtin (pamutszövet) függönyök, nyolc darab nagyobb tükör, egy nagyobb és két kisebb viaszgyertyás csillár, a fal körül cirkásszal (gyapjuszövettel) bevont ülöpadok; ennyiből állott a bálterem berendezése és ékítménye.”

A megyebál után

Szendrey Júlia az első benyomásokat nem írta le, a napot viszont rájegyezte arra a kottacimlapra, mellyel Kirch Nepomuk János nagykárolyi zenetanár a pesti költőt üdvözölte:

„Júlia, 1846. szept. 8-án”

Petőfi még a megyebál utáni éjszakán rajongó vallomásként megírta Júliához című versét, amely így kezdődik:

Piros orca, piros ajkak,
Barna fürtök, barna szem,
És ez arcon és e szemben
Mennyi lélek, istenem!

A verset másnap személyesen adta át Júliának a Térey-házban. Szeptember 10-én mindketten elhagyták Nagykárolyt.

Elkezdődött a szerelem kibontakozása.

„Petőfi,
Ön boldog véghetetlenül,
mert Júliának
első szerelmét Ön bírja...”

Szendrey Júlia
eljegyzési gyűrűje
(forrás: PIM)

A szerelem kibontakozása és konfliktusai

Éledező szerelem

Petőfi Sándor számára Szendrey Júlia különbözött addigi ideáljaitól. Az első benyomások alapján megtalálta benne a szépség, a szellem és a lélek egységét. Szendrey Júliára is nagy hatást gyakorolt a költő, de ő nem adta át olyan hamar magát az érzéseinek. Megijedt a hirtelen fellángolástól, melynek hangot is adott a naplójában, kifejezve azt, hogy ő mély szerelemre és nem röpke szenvedélyre vágyik.

Petőfi 1846. szeptember 19-én tett bemutatkozó látogatást Erdődön Pap Endre és Riskó Ignác kíséretében. A várak iránt érdeklődő, híres vendég jó benyomást tett a családra, akik ekkor még nem gondoltak bontakozó érzelmekre. A költő versben rögzítette a Júliával való meghitt találkozást:

Kinn a kertben voltunk,
Egymás mellett ültünk,
Az úristen tudja,
Mi történt körülünk?
Azt sem tudtam, mi van,
Ősz-e vagy kikelet?
Csak egyet tudtam, hogy
Veled vagyok, veled!

Mélyen belenéztem
Fekete szemedbe,
S fehér kezecskédet
Tartottam kezembe!
Hogy úgy egymást néztük,
Ily szókat ejtettem:
Ha mi most itt kövé
Válnánk mind a ketten!

Azt mondtad: nem bánád,
Vajon miért mondtad?
Azért-e, hogy már az
Életet meguntad?
Oh vagy tán azért, hogy
Boldogság lenne rád,
Ha együtt maradnánk
Örök időkön át?

A további három látogatás (szeptember 27., október 10., november 5.) kapcsán született versek a kibontakozó szerelem pontos krónikáinak tekinthetők. Szendrey Júlia kezdetben tele volt bizonytalansággal, melyhez hozzájárult az a kifinomult, biedermeier viselkedésminta, mely szerint az érzelmeket illik eltitkolni. Amikor rádöbbsent, hogy emiatt elveszítheti szerelmét, bár továbbra is kétségek között, de egyértelműen kifejezte érzéseit:

„Én megvallom, hogy szeretem Önt, jobban mint bárkit; de nem merek bizni magamban, hogy fogom-e ezt érezni később is. (...) Azért én nem kötöm le még most magam; nem ígérek semmit, csak azt mondom, ha eljön Ön tavasszal, s mindketten így érezünk, magunk iránti kötelességnek tartom fölkeresni egymásban jövőnők boldogságának alapját (...)”

Akadályok, konfliktusok

A szerelem jövőjét több konfliktus veszélyeztette. Elsőként az, hogy az apa, Szendrey Ignác nem tekintette alkalmas férjjelöltnek az állástalan költőt. Leányát úgy szeretete volna férjhez adni, hogy a házasság megfelelő társadalmi rangot jelentsen a család számára. Uray Endre szolgabíróval sokkal inkább elfogadta volna Júlia férjeként.

Konfliktust jelentett az is, hogy Petőfi túláradó boldogságában többeknek megmutatta Júlia írásos szerelmi vallomását, mellyel megszegte ígéretét, és nagy csalódást okozott a lányoknak. Újabb akadályt okozott, amikor Petőfi Érendréden megállva azzal a pletykával találkozott, hogy Júliának egy osztrák katonatiszt gróf udvarol. Felháborodása olyan mértéktelen volt, hogy 1846. november 17-én Debrecenben hirtelen felindulásból és bosszúvágyból megkérte Prielle Kornélia színésznő kezét.

A csalódások után nem lehettek biztosak egymás érzéseiben. A félreértések tisztázásában és a két szerelmes végső egymásra találásában kulcsszerepe volt a barátónőnek, Térey Máriának. 1847. május 5-én megírta Petőfinek, hogy Szendrey Júlia őszintén szereti őt és jöjjön Erdődre:

“Petőfi, Ön boldog véghetetlenül, mert Júliának első szerelmét Ön bírja...”

A jegyesség

Miután Petőfi többször is megkérte Szendrey Júlia kezét, az apa – bár az esküvőig három hónapos határidőt szabott – 1847. május 26-án beleegyezett a házasságba. Az ujjongó költő másnap ezt írta az Űti levelek VI. darabjában:

“Dicső, dicső leány! Téged kerestelek ifjúságom kezdete óta. Odamentem minden hölgyhöz, leborultam mindenik előtt, s imádtam. Azt gondoltam, hogy te vagy! (...) Végre megtaláltalak!”

Szendrey Júlia ugyanekkor ezt jegyezte fel a naplójába:

“Május 27. Kezdődött a boldogság, mely ismét jóvátenné egy élet keserűségét. E napon együtt voltunk!... E nap óta vagyok Petőfi jegyese, s e nap óta szeretem őt jobban, mint mindent a világon!”

A szerelem kibontakozásának akadályain (fizikai távollét, szülői tiltás, belső kételyek, szélsőséges félreértések) keresztül két szuverén személyiség elhatározása formálódott életre szóló, erős kötelékké.

A Szeptember végén kézírata

„Feleségem ott a másik asztalon naplóját írja;
én ma már vágtam egy verset...”

A koltói kastély napjainkban

Az erdődi esküvő és a koltói mézeshetek

A beteljesült szerelem

A hivatalos eljegyzés napját, augusztus 5-ét Petőfi
ujjongó verssel köszöntötte:

„Itt a gyűrű, itt a gyűrű, Itt van végre ujjamon!...”

A jegyesek közé már semmi sem verhetett éket,
sikerral vívták meg közös, érzelmi
szabadságharcukat.

1847. szeptember 8-án, pontosan egy évvel
megismerkedésük után örök hűséget fogadtak
egymásnak Erdődön, a vár kápolnájában. Az
esküvről Petőfi az **Úti levelek XVII.** darabjában ezt
írta:

„Esküvőnk középkori regényességgel ment végbe:
az erdődi vár kápolnájában korán reggel. Szerettünk
volna, én is, menyasszonyom is, helyhez és
alkalomhoz illő, komoly és ünnepélyes arcot öltetni,
de sehogy sem sikerült, folyvást mosolyogtunk
egymásra...”

Esküvői tanúik barátaik, Lauka József és Sass
Károly voltak. Lauka Gusztáv visszaemlékezése
szerint

„Petőfi sodronymű-ezüstgombos moirée-atillában,
egészen feketébe volt öltözve, Júlia fehér
selyemruhát viselt, kebelén tearózsával, fején
menyasszony-fátyollal és mirtuszkoszorúval. A
lelkésznek kérdéseire mindketten tiszta, érthető
hangon válaszoltak.”

A Petőfi által hókusz-pókusznak nevezett
egybekelésen Szendrey Júlia édesanyja és húga
jelen volt, édesapja távol maradt. Az esküvő után
azonnal útnak indultak Koltó felé, azonban félúton a
kocsijuk kereké eltörött, így egy nagybányai
fogadóban töltötték a nászéjszakájukat.

A koltói mézeshetek

A friss házások szeptember 9-én érkeztek meg
Koltóra, gróf Teleki Sándor kastélyába, melyet a
mézeshetekre rendelkezésükre bocsátott. Csaknem
másfél hónapig, október 20-ig tartózkodtak itt.
Egyetlen látogatójuk a festő Törökfalvi Pap
Zsigmond volt Nagybányáról.

Visszaemlékezése szerint sugárzóan boldognak
láttá az ifjú házaspárt. A nászút elején még a
versírás is háttérbe szorult, szeptember második
felében azonban újra feléledt Petőfi alkotókedve. A
koltói hetekben összesen 22 verset írt.

Napirendjüket az **Úti levelek XVIII.** darabjában így
érezkelte:

„Feleségem ott a másik asztalon naplóját írja; én ma
már vágtam egy verset; (...) tudj isten, a versírás is
végre oly el nem hagyható szokássá válik, mint a
lólópás vagy a fejkavarás vagy a részegeskedés.”

A leánykori naplóját korábban lezáró Szendrey
Júlia szeptember 22-én írta meg első koltói
naplóbejegyzését:

„Csak mióta asszony vagyok, ismerem az élet
legédesebb örömeit és legkeserűbb bánatát
(...) Én szeretek, s mikor látom hogy
szelermemmel boldogíthatom férjemet, nem jut
eszembe aggódni a jövőn, bizonyosnak hiszem
egész életünk boldogságát...”

A boldogság teljességében azonban
mindkettejükben megfogalmazódott a társ
elvesztésének a félelme is. Rendkívül sokáig
tartotta magát az a sztereotípiá, amely Petőfi
leghíresebb koltói versében, a **Szeptember
végén**-ben jóslatot, a kényszerűségből
újjraházasodó feleségben pedig ezt a jóslatot
beteljesítő hűtlen özvegyet látott. Emiatt is
érdemes megfigyelni, miként jelenik meg a
Petőfit is foglalkoztató téma Szendrey Júlia
gondolatvilágában. Szeptember 28-án egy
filozofikus eszmefuttatást írt a lélek
halhatatlanságáról, ebben szerepelnek a
következő sorok:

„Mi vigasztalhatja hát azt, ki kedvesét elveszti?
mi a nőt, ki férjét temeti el, kivel egygyé
olvadtnak hitte saját életét, kiért boldogságát,
mindentől olly örömet föláltozta volna, mert
hiszen ő több volt magában, mint a mindenség
nélküle.”

Szendrey Júlia koltói naplója a természet-
ábrázolás szempontjából is párhuzamba
állítható a **Szeptember végén** közismert
nyitányával:

„Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldel a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot?
Már hó takará el a bércei tetőt.
Még ifju szívemben a lángsugarú nyár
S még benne virít az egész kikelet,
De ime sötét hajam őszbe vesznék már,
A tél dere már megüté fejemet.”

„Az előtttem fekvő tájat nézem, mint hal ki rajta
lassan-lassan fű és virág, fa és bokr; alig
észrevehetően bágyadnak és sárgulnak el végre
a levelek, mintegy fájlalva, hogy el kell nekik
hagyni a fát, bokrot, virágot, melyen születtek, s
melytől most örök bűcsút vesznek. (...) A
bércek, mint szerelem nélküli jegyesek, néznek
erre sötéten, komoran, mert fejeiken fehérülő
keskeny hókoszorúval jegyzé el már a közelgő
tél magának.”

(Szendrey Júlia fiatalasszonykori naplója,
Koltó, 1847. október 3.)

Óra Petőfiék lakásából
(forrás: PIM)

„Lakásunk:
Dohány utca, Schiller-ház, nro. 373.”

„Semmijük sem volt
és mégis milyen boldogok voltak!”

A pesti otthon

Szendrey Júlia, Petőfi Sándor és Jókai Mór a Dohány utcában

A házasságra készülő Petőfi Egressy Gábort, színész barátját bizta meg azzal, hogy keressen számukra megfelelő lakást. Nem volt könnyű feladat, mert a költő leendő otthona kiválasztásához pontos kritériumokat szabott. Fontos volt számára, hogy Egressyékhez közel legyen, akik a Sip és Dohány utca sarkán álló Marczibányi-házban laktak. Lényeges volt az is, hogy a lakásnak három tiszta és jó levegőjű szobája legyen, amelyek közül legalább egy az utcára nézzen. A lakás bérleti díja pedig ne legyen drágább ötszáz forintnál. Egressy megfelelő színvonalon csak drága lakásokat talált, melyről így írt barátjának:

„A sok rossz között tehát én csak a kevésbé rossz választhattam, úgy vélekedvén, hogy menyasszonyodat Pesten, legelőször, valami ronda, egészségtelen, sőtét börtönbe nem vezetheted azért a 60 pforint különbségért, az az illetőleg csak 30-ért”.

Végül a költségek megosztása céljából kompromisszumos megoldásként bérlőtársul fogadták Jókai Mórt. Az ifjú házaspár 1847. november 4-én költözött be a Dohány utcai albérletbe.

„Lakásunk: Dohány utca, Schiller-ház, nro. 373.” - tudatta büszkén Arany Jánossal új címét Petőfi Sándor. A háromszobás lakás egyik helyisége Jókai Mór szobája lett, a középső helyiséget pedig ebédlőként és szalonként használták.

A lakás berendezése

Petőfiék lakása gondosan berendezett kispolgári otthon volt, amely első ránézésre elárulta, hogy lakói az irodalom, a művészetek világában élő emberek. A lakás berendezéséről legtöbbet abból a foglalási jegyzőkönyvből tudunk, melyet 1849 februárjában a királyi jogügyigazgatóság készítettett, hogy zár alá vegye a „felségsértő és párttűt” Petőfi ingóságait. A leltár szerint a nappaliban volt egy kék-fehér szövettel bevont biedermeier kanapé hat székkal és egy karosszékkal, varrósasztalka és kerekasztal, divány és könyvvállvány. A hálószoba berendezése a jegyzék alapján két ág, két éjjeliszekrény, négyfiókos almárium, két szekrény és egy toilettetükör, valamint egy mosdó. Petőfinek egy zöld posztóval bevont íróasztala volt ernyős asztali lámpával, tintatartóval. Külön állt egy női íróasztal írókészlettel.

A házaspárnak gazdag könyvtára volt, Jókai visszaemlékezése szerint

„csupa díszkiadási könyvek, acélmetszetekkel, Béranger, Hugo Viktor, Heine művei, a Girondisták története, Shakespeare, Ossian, Byron és Shelley.”

A falon francia forradalmárok “remek kömömszetű” arcképei függtek. Egyedül a zongóra hiányzott a zenét szerető Szendrey Júlia számára, melynek tervezett beszerzéséről nagy örömmel értesítette egyik barátnőjét, Tomasekné Lauka Terézt 1848 februárjában. Sokat elárul Petőfi értékrendjéről Orlai Petrics Soma Petőfi Pesten 1848-ban című képe, amely a dolgozószobájában, íróasztala előtt ábrázolja őt. A beállítás megkomponált, a költő imázsa szempontjából fontos tárgyakra helyezi a fókusz: a díszkötéses, aranyozott gerincű könyvekkel teli könyvvállványra, a tekintélyes íróasztalra, a porcelán írókészletre, Béranger mellszobrára, Barabás Miklós Szendrey Juliát ábrázoló, a falon függő festményére. Orlai képe a polgári életstíluson kívül érzékelteti az írás és olvasás kiemelt jelentőségét, a forradalmi eszmék fontosságát.

A boldogság fészke

Jókai visszaemlékezése (1882) szerint a házaspár szerényen élt:

„Petőfinén sohasem láttam egyebet egyszerű feketé ruhánál, a haját rövidere vágva viselte. Az ebédet az Arany Sas-ból hordattunk, s együtt étkeztünk: az egész kiadásunk volt havonként harminc forint. Borf egyikünk sem ivott: én addig sem, Petőfi pedig azóta nem, mióta megházasodott; a vacsorát pótolta a teázás, s olyankor egymásnak felolvastunk saját műveinkből vagy a francia költőkből. Egyedüli mulatságunk volt néha elmenni a színházba, ha drámát adtak és Egressy Gábor játszott. Petőfi operába nem ment soha. Látogatóba sem jártak sehova...”

A Schiller-házban található első emeleti lakás a boldogság fészke volt Petőfi és felesége számára. Szintén Jókai írja a házaspárról:

„Semmijük sem volt és mégis milyen boldogok voltak!” (Az is igaz, hogy Petőfi ekkor élt a leggazdagabb körülmények közt egész életében.)

1848 júniusában Jókai elköltözött a lakásból, egy hónappal később pedig Petőfiék is elhagyták első otthonukat és a Lövész (ma Királyi Pál) utcában vettek ki albérletet.

„Hiszen hazánkban csak enmagunkat szeretjük,
hazánk sorsa a mienk s mieinké!”

csak két szót írok: apa vagyok

A szabadságharc viharai

1848

A forradalom lendületében

A forradalom kezdetének sodró lendülete, Petőfi lelkesedése Szendrey Júliát is magával ragadta. Mindketten tudatában voltak annak, hogy a tetteiknek milyen súlya van. A költő március 14-ről, a forradalom előestéjéről ezt jegyezte fel:

„Az éj nagy részét ébren töltöttem feleségemmel együtt, bátor, lelkesítő, imádtott kis feleségemmel, ki mindig buzditólag áll gondolataim, terveim előtt, mint a hadsereg előtt a magasra emelt zászló. Azon tanácskoztunk, mit kell tenni? mert az határozottan állt előttünk, hogy tenni kell és mingyárt holnap... hátha holnapután már késő lesz!”

Március 15-én Szendrey Júlia a délelőtti eseményeken még nem vett részt, de a délutáni, Múzeumkertben tartott népgyűléstől kezdve Petőfi mellett volt. Együtt élték át a forradalom mámoros napját. A Nemzeti dal jelentőségét is azonnal felismerte. Egy tárcát készített ajándékként férje számára a „Talpra Magyar Versért”, melyen a nemzeti színek mellett a készítés dátuma és a megajándékozott neve is szerepel: „Pest, 1848. Petőfi Sándornak.”

A szabadságharc sodrásában

1848 nyarától a házaspár mindennapi életét szorosan meghatározta a kibontakozó szabadságharc. Az eseményekhez alkalmazkodva többször kényszerültek arra, hogy otthonukat elhagyva rokonnál vagy valamelyik barátjuknál rendezkedjenek be hosszabb-rövidebb ideig. 1848 szeptemberének végén, amikor Petőfi csatlakozott a szatmári nemzetőrséghez, feleségét Erdődön helyezte biztonságba. Amikor decemberben Bem erdélyi hadseregéhez indult, Szendrey Júlia és az egy hónaposa Zoltán fiuk Debrecenben Vörösmartyéknál kapott szállást. 1849 februárjától május végéig a fiatal édesanya gyermekével együtt Arany Jánoséknál vettek Nagyszalontán. Júniusban újra Pesten vettek ki albérletet a Marczibányi-házban, de miután a fővárost a kormány feladta, Mezőberénybe költöztek Petőfi unokatestvéréhez, Orlai Petrics Somaékhoz, ahol mintegy két hetet töltöttek. Július 19-én érkeztek meg Tordára a református lelkész családjához, ahonnan néhány nap múlva Petőfi továbbindult Bem tábornok nyomába.

A szabadságharc ideje alatt Szendrey Júlia csak erdődi tartózkodása alatt, 1848. szeptember 30. és október 17. között írt naplót. Bejegyzései a férje utáni vágyakozásról és a tehetetlenség érzéséről szólnak: „En, ki előtt a világhistória minden hősnéi sem tettek többet, mint mennyire őket az alkalom, a sors segíté, mint mennyit én akartam tenni és hittem is, hogy tenni fogok. Most már nem kívánok, nem álmodozni külön, kiváló szerepről a nagy szellemek között, nem vágnék soha saját hírre, dicsőségre, elég volna az is, sőt fölbudóságomnak tekinteném, ha Sándoromat követhetém, ha csak vele mehetnék, merre ő megy, ha csak mindig láthatnám él-e? ha szívem egyszerre szünnék meg dobogni szívével.”

„Ha a csata után élné, hogy én lehetnék az első, ki őt üdvözelném, s ha elesnék, hogy karom lenne a koporsó, mely őt felfogná s én lennék az árnyék, mely utána szállna sirba s ott véle együtt enyészne el. És még ennyit sem tehetek! el kelle maradnom téled, mint napról az éjnek, nem élhetek nem halhatok veled együtt! De ez még nem elég: hónapok óta tartottam őt is vissza rimámkodásaim által; nem elég, hogy én illy tehetetlen vagyok, hanem még ötlet is tétlenségre kárhoztatám, elvontam attól, mi az ő lelkének főeleménye volna, mi kielégíthetné tettek után szomjazó lelkedet és megfelelné magasztos küldetésednek.”

1849

Testvéri szózat
Magyarország hölgyeihez

Szendrey Júlia 1849 áprilisában **Testvéri Szózat Magyarország hölgyeihez** címmel politikai kiáltványt tett közzé az ekkor Debrecenben megjelenő kormánylapban, a Közlönyben. Felhívta a figyelmet arra, milyen nagy értéke van, ha valaki honleányként használ hazájának. Gyakorlatias példákkal is bemutatta, hogyan tudnának a nők hozzájárulni a szabadságharc sikeréhez. A cselekvésre ösztönző, lelkesítő közlemény érzékelte, hogy a haza szabadságáért való küzdés nemcsak egy elvont eszme, hanem mindenki legszemélyesebb, egyéni ügye: „Hiszen hazánkban csak enmagunkat szeretjük, hazánk sorsa a mienk s mieinké!” Arra szólította fel a magyar nőket, hogy ne tartsák vissza a harctól férfi hozzátartozóikat, hanem minden erejükkel buzdítsák őket a szabadságharcban való aktív részvételre.

Családi öröмок és veszteségek

A szabadságharc időszakában családi öröмок és fájdalmas veszteségek egyaránt érték a házaspárt. 1848. december 15-én megszületett fiuk, Zoltán, akit apja euforikus örömmel fogadott. 1849 márciusában Erdődön meghalt Szendrey Júlia édesanyja. Ugyanebben a hónapban vesztette el Petőfi is az édesapját, akinek halálát tifusz okozta. Májusban a kolerajárvány áldozata lett anyja, **Hruz Mária** is, aki így soha nem láthatta unokáját.

Kutatás Petőfi után

A segesvári csata után két héttel, 1849 augusztusában Szendrey Juliának a közeledő orosz csapatok elől Tordáról Kolozsvárra kellett menekülnie. A következő hónapokban kétségbeesetten várta a férjéről szóló híreket és aktívan nyomozott is utána Segesvár, Székelykeresztúr és Székelyudvarhely környékén, de nem találhatott megnyugvásra.

„kijelentem,
hogy legszorgalmasabb
fürkészéseim és bizonyoságot
adó adataim tökéletesen
meggyőzőnek a felől,
hogy Petőfi Sándor
az erdélyi csatákban
elesett”

„benne
megmentőmre
vélttem
találhatni...”

Szendrey Júlia és Horvát Árpád házassága

1850

A házassághoz vezető út

Miután Szendrey Júlia kétségbeesetten és eredménytelenül kutatott Erdélyben Petőfi Sándor után, 1850 elején édesapjánál, Szendrey Ignácnál tartózkodott Erdődön. Itt még az öngyilkosság gondolata is megfordult a fejében. Levelet írt az akkor 16 hónapos Petőfi Zoltánnak, melyhez két hajfűrtöt mellékel, a sajátját és a Petőfiét. A levelet zárt borítékban édesapjára bízta, hogy 10 éves korában adja át Zoltánnak. A levél egyik kulcsmondata így hangzott:

“Egyetlen örökségedül nem birsz tőlük egyebet, csak nevedet: de azt ne feledd el soha, hogy e név: Petőfi!”

Végül mégis az életet választotta: Pestre utazott, hogy tovább nyomozhasson a férje után. A költő Garay János családja adott neki szállást. Náluk ismerte meg a Petőfi-tisztelő fiatal történészt, Horvát Árpádot. Feltehetően ő javasolta neki azt, hogy Haynau bizalmasához, Lichtenstein herceghez forduljon az útlevelekérelme ügyében. Noha a kor politikai viszonyai szerint semmi esélye nem volt az útlevél megszerzésére, Szendrey Júlia megpróbálta elérni célját. Nem járt sikerrel, az ügy érdekében tett látogatásai miatt azonban még nagyobb bajba került: a pesti társaséletben azzal kezdték rágalmazni, hogy viszonyt folytat a herceggel. Az új házasság feltehetően az egyetlen menekülési útvonalat jelenthette számára kétségbeesett helyzetéből, a hatóságok zaklatása és a személyét övező rosszindulatú pesti pletykák burjánzása elől.

Menekülés

A házasságkötés

Szendrey Júlia és Horvát Árpád 1850. július 21-én kötött házasságot a pesti lipótvárosi plébánia kápolnájában. Szántófy Antal plébános házassági anyakönyvi bejegyzése szerint:

„A házasságra összevedottak vezetéek és keresztnéve és hitvallása: Horváth Árpád, nőtlen, rk, 29 éves, egyetemi tanár, helybéli lakos, és Szendrey Júlia, hajadon, rk, 20 éves, Zala vármegyéből származott hiven.”

A bejegyzésben több tévedés is szerepel: a menyasszony nem hajadon volt, valamint nem 20, hanem 24,5 éves, a vőlegény pedig nem 29, hanem 30. Az esketés előtt Szántófy plébános nyilatkozatot kért Szendrey Juliától, melyben el kellett ismernie, meg van győződve arról, hogy Petőfi Sándor az erdélyi csatákban elesett:

“Az egyház kívánságára, részéről terhelő felelősség elhárítása végett kijelentem, hogy legszorgalmasabb fürkészéseim és bizonyoságot adó adataim tökéletesen meggyőzőnek a felől, hogy Petőfi Sándor az erdélyi csatákban elesett. A csatatereket összejárván, ennek és a külföldről jött többnemű tudósítások következtében ezen meggyőződésemmre, ha szükséges volna, lelkiismeretesen hitet is képes vagyok letenni.”

Országos felháborodás

Második házasságkötését országos felháborodás kísérte. Mind a sajtó, mind a társasági élet jogot formált ahhoz, hogy ítéletet mondjon felette.

A házasság megromlása

Szendrey Júlia az új házasságba akkor másfél éves fiát, Petőfi Zoltánt is vitte magával. Horvát Árpádtól négy gyermeke született: Attila, Árpád, Viola és Ilona. A kapcsolat azonban fokozatosan megromlott. Már tizenegy év után 1861-ben is fontolgatta a válást, majd 17 évi házasság után, 1867-ben különköltözött férjétől. Utolsó hozzá írt levelében, a halála előtt egy héttel megdőböntő nyíltsággal írt a házasságban átélt traumáiról:

„Ki sohasem akart bennem mást tekinteni, mint durva érzékeinek alárendelt vak eszközt - ki mégis ama szomorú időben, mézédés szavaival, frázisaival csak azért ámitott, hogy engem aztán majd a legkegyetlenebb módon megcsaljjon, - ki később, mint férj, éppen azért gunyolt szüntelen, a miért, mint egykor mondá - annyira imádozt - gondolkodás módomért, tisztult nézeteimért s eszméimért, - ki előtt szívemben minden nemesebb érzés, lelkemben minden magasztosb gondolat: csak a legneveltségesebb különködési vágy volt - nem kellett-e magamtól ez embert éppen oly utálattal eltaszitanom, mint a mily gyöngédséggel viseltettem iránta életemnek ama legszerencsétlenebb szakában, midőn - szavai után ítélve - benne megmentőmre vélttem találhatni, s nem másra csak egy kéjenc állatra találtam?!”

„istenem,
hogyan felnövünk mindnyáján!”

A korszak egyik legműveltebb értelmiségi családja az övé.

Családja az 1850-es, 1860-as években

Szendrey Júlia életének 1850-ben kezdődő szakasza – második, Horvát Árpáddal kötött házasságának ideje – legalább olyan izgalmas, mint a Petőfihez köthető periódus. A korszak egyik legműveltebb értelmiségi családja az övé. Négy gyermeke született, akiknek kivételesen gazdag szellemi légkört biztosíthattak. Az új házasságba a másfél éves Petőfi Zoltánt is vitte magával. Szendrey Júlia ezekben az években vált verseket, elbeszéléseket, fordításokat író és rendszeresen publikáló szerzővé.

1853

A családi élet színtere, a Hársfa utca 1.

Horvát Árpád és Szendrey Júlia a házasságkötés után a belvárosi Lipót utcában kezdték meg közös életüket, mely a Váci utca déli, Vámház térhez közel eső szakaszának felel meg. Házasságuk első három évét töltötték itt. 1853-ban Júlia apja, Szendrey Ignác megvásárolt számukra egy házat a belvárostól távolabb, a Hársfa és Király utca sarkán.

A Hársfa utca 1-ben kialakított családi otthonban egyik oldalról a vidékies hangulat, a sok zöld terület nyújthatott újdonságot, a másik irányban az örökké mozgalmas Király utca, mely Terézváros legforgalmasabb, a belvárost a Városligettel összekötő utcájának számított. A Hársfa utca tizennégy esztendőn keresztül, 1867-ig, a szülők különköltözéséig alkotta a család mindennapi életének helyszínét. Itt született a kisebbik fiú, Árpád 1855-ban, a korán elhunyt Viola 1857-ben, és Ilona 1859-ben.

A lakás szokatlan berendezése

Az otthon alaprajzát és berendezését, a kertben található növényeket a legidősebb fiú, Horvát Attila 1869-ben részletesen lerajzolta. A lakberendezésből következtetni lehet, hogy kisebb hangsúlyt helyeztek a reprezentációra, mint az átlagos polgári lakásokban. Kevésbé jelent meg a szobák szalon funkciója, ehelyett inkább az egyéni, szellemi munka számára biztosítottak teret. Feltűnő, hogy a korszakban szokatlan módon a feleségnek, Szendrey Juliának is külön szoba állt a rendelkezésére, az ott elhelyezett tárgyak utaltak arra, hogy lakójának napi igényei közé tartozott az olvasás, az írás, a zongorázás. A férj dolgozószobája szűkösebb volt, az elmélyült munka céljára kialakítva. A szobák berendezése a családon belüli emancipált viszonyokról tanúskodik, ugyanakkor az életterek hangsúlyos elválasztása a házastársak közötti hűvös viszony jeleként is értelmezhető. Kifejezetten ritkaságnak számított, hogy a gyermekeknek külön szobájuk volt, ez még a későbbi évtizedekben sem volt jellemző a náluk jelentősen magasabb társadalmi státuszú családok körében sem.

A gyerekek nevelése

A gyermekek olyan intellektuális légkörben nevelkedhettek, ahol a műveltség érték, az írás pedig örömforrást jelent. Az 1857-től rendszeresen publikáló édesanya, az egyetemi professzor édesapa, a Gyulai Pállal összeházasodó nagynéni mind inspirációt jelenthettek a gyermekek számára. A családban fontos szerepet töltött be az ajándékozás, születésnapokon és névnapokon a gyermekek minden családtag számára írtak köszöntőverseket is, hogy kreatívan próbálkozzanak játékos családi használatra szánt folyóirat írásával. Édesanyjuknak kifejezetten kreatív, különleges ajándékokat készítettek: 1865/1866 fordulóján egy saját készítésű, családi használatra szánt folyóirattal lepték meg, amely a **Tarka Művek** nevet kapta.

A gyermekek írásából egy pezsgő szellemi légkörben élő, a korabeli Pest-Buda kulturális életében aktívan részt vevő család képe bontakozik ki.

Petőfi Zoltán helyzete a mozaikcsaládban

Petőfi Zoltán tíz éves korában elkerült otthonról. 1858-tól a pesti piarista gimnázumba járt, de nem édesanyja családjával lakott, hanem Garay Jánoséknál a piarista rendházzal szemben. Iskolai bukását követően Csákóra került Petőfi Istvánhoz, a gyámjához, aki ekkor gazdatisztként dolgozott itt. Szendrey Júlia fontosnak tartotta, hogy Zoltánt az apja szellemi örökségét szem előtt tartva neveltesse. Ezért is választotta gyámul Petőfi Istvánt Horvát Árpád helyett. Petőfi Zoltán rendszeresen levelezett a Pesten maradt családtagokkal, jó kapcsolatot ápolt féltestvéreivel. Horvát Attila is rendszerint szoros közösségként utalt önmagukra. 1868 júliusában, Ilona születésnapja alkalmából írta Zoltánnak: „Iluska jól van, ma 9 éves, istenem, hogyan felnövünk mindnyáján!”

Festetics uradalmak Károlyi uradalmak

Szendrey Ignác mint apa, após és nagyapa

Szendrey Ignác alakja zord és engesztelhetetlen atyaként, Petőfi Sándor gonosz apósaként rögzült a köztudatban. Ennek megalapozatlanságára Illyés Gyula is felhívta a figyelmet: „Szendrey éppoly kevéssé “zord apa”, akár az öreg Petrovics.” A történeti források alapján a gyermekeit érzelmileg és anyagiilag is támogató, a rokonságot összetartó családfelelőse alakja bontakozik ki előttünk.

Szendrey Ignác szinte teljes egészében végigélte a 19. századot: 1800-ban született és 1895-ben hunyt el. A Festetics-, majd a Károlyi-uradalomban dolgozó inspektor komoly gazdasági szakember volt. Feleségétől, Gálovits Annától három gyermeke született: **Júlia, Gyula és Mária**. Miután felesége korán, 1849-ben elhunyt, 46 évet élt özvegyként, gyermekeit és azok családját mindenben segítve. Lányainak halála után, 1870-ben Leányfaluon épített villát, kertjének gondozásában örömetelve ott élte idősebb éveit.

A gondoskodó apa

A 19. század normái szerint az apák nem vállaltak aktív szerepet a gyermeknevelésben, hiszen ez akkor a nők illetékességi területének számított. Az apák feladata az anyagi javak előteremtése és a család megfelelő társadalmi reprezentációjának biztosítása volt. Szendrey Ignác teljesítette a társadalmi státuszának megfelelő elvárásokat: előkelő nevelőintézetekben taníttatta lányait, és az anyagi biztonságukat garantáló komoly vagyont gyűjtött. A rangos házasság lehetőségének minden feltételét maximálisan biztosította számukra, s azt is elfogadta, hogy ők nem éltek ezzel a lehetőséggel. Igyekezett megérteni és elfogadni lányai érzelmi és szellemi szükségleteit is. A megpróbáltatásokkal teljes 1850-es esztendő – amikor elveszítette Gyula fiát, Júlia pedig egy új házasságba menekült – után egyedül a kisebbik leányára, az akkor 12 éves Máriának a neveltetésére kellett koncentrálnia. A gyermekekhez írt levelek nyilvánvalóvá teszik, mennyire sokat jelentett számára a gondos apa szerepe. Mária minden életszakaszában (serdülő, hajadon, menyasszony, fiatal feleség, várandós anya, háromgyermekes anya) a normáknak megfelelő értékrendre intette a leányát, segítő és nevelő szándékú apai tanácsokkal látta el. Gyermekeként önmaga “kimivelésére” intette, később a reprezentációra és az anyaszerepre, majd a jó házasság mibenlétére igyekezett felkészíteni.

A segítőkész nagyapa

Szendrey Ignácnak összesen nyolc unokája született: öt gyermek Júlia családjában (Petőfi Zoltán, Horvát Attila, Árpád, Viola, Ilona), három gyermek Mária családjában (Gyulai Aranka, Kálmán és Margit). Nagypaszerepének első megnyilvánulása volt, amikor 1850 tavaszától Erdődön hónapokig vigyázott unokájára, Petőfi Zoltánra, míg Szendrey Júlia kétségbeesetten kereste férjét.

A leányaival kialakított bensőséges kapcsolatnak és korai özvegyiségének tudható be, hogy komoly érdeklődéssel fordult a kisgyermek gondozásához, a korszakban női gondoknak tekintett területek felé is. Az unokák becézései, humoros említései a gyengéd, szerető nagypapa alakját őrizték meg.

A támogató após

Szendrey Ignác nemcsak apaként, hanem apósaként is komoly anyagi támogatói szerepet töltött be. Bár első vejét, Petőfi Sándort nem kedvelte, Zoltán unokája érkezése után földbirtokot és házat vásárolt számukra Debrecenben, hogy a szabadságharc után ott le tudjanak telepedni. 1850 után mindkét veje – Horvát Árpád és Gyulai Pál – tudósként élt, így számukra nagy biztonságot jelentett az a háttér, ahogyan Szendrey Ignác folyamatosan segítette családjait. Horvát Árpád és Szendrey Júlia számára ő vásárolta a Hársfa utcai otthonát. 1861-ben pedig az akkor még Kolozsváron élő Szendrey Máriának és Gyulai Pálnak vett lakást Pesten, hogy lehetővé tegye visszaköltözésüket. A következő években befektetési céllal további új ingatlanokat vásárolt. 1864-ben a Rózsahegyen (a mai Buday László utcában) vett egy nyaralót nagy telekkel, hogy gyermekei családjainak egészséges pihenőhelyet biztosítson. Innentől kezdve a család a Rózsahegyen töltötte a nyarakat, csak októberben, szüret után költöztek vissza pesti otthonaikba. Az alkotás zavartalanul történő biztosító környezet, valamint az após rendszeres, konkrét pénzösszegekben megragadható anyagi támogatása alapvetően hozzájárult Gyulai Pál nagyszabású tudói karrierjének alakulásához. Ingatlanvásárlásai során egyrészt gazdasági szakemberként, másrészt előrelátó családfelelőként gondolkozott, így stabil egzisztenciát biztosított leszármazottainak.

Halálakor a Vasárnapi Ujság hosszú nekrológot közölt róla, amelyben Leányfaluon töltött ideje is fontos szerepet kapott:

„Élete utolsó két évtizedében folyvást Gyulai családjához közeledett, és az évek nagy részét mindig a Duna melletti Leányfaluon töltötte, ahol nyári lakja volt, s kertészkedéssel és gyümölcscsészettel foglalkozott. Itt történt, hogy amikor egyszer fákat ültetett, a falubeliek közül néhányan file hallatára megszólaltak, hogy olyan öreg létére mit akar még ő a fáültetéssel, hisz úgysem éri már meg a gyümölcset. Szendrey nem szólt semmit. De évek múlva, midőn fái már gyümölcsöt is termettek, az arra menőknek, a kikben fölismerte az ő megszólítóit, önérzetesen mutatta az általa ültetett fák egyikét, a mely éppen szép gyümölcsöt termelt volt, azt mondván, hogy: No, ugy-e soha sem késő fákat ültetni. A kertészkedés mellett olvasgatta a gazdasági, de más irodalmi műveket is... Gyulai Pál gyermekei voltak mindvégig hűséges gondviselői.”

Szendrey Mária és Gyulai Pál házassága

1858

Szendrey Mária 1838-ban született a Békés megyei Szénáson (ma Nagyszénás), Szarvas közelében Szendrey Ignác és Gálovits Anna harmadik gyermekeként. Alig múlt tíz esztendő, amikor édesanyja, majd fiútestvére is elhunyt. Nővére, Szendrey Júlia ekkor már második házasságában élt, így Szendrey Ignácnak csak a kis Mária neveltetésére kellett koncentrálnia. Tizenkét éves korában került a pesti Tüköry utcában működő, Janisch Hermína által vezetett leánynevelő intézetbe. Mind nővérével, mind apjával bensőséges kapcsolatot ápolt. Az apa gondos odafigyeléssel ösztönözte önmaga „kimivelésére”, jó tanácsokkal látta el a serdülő lányt a párválasztás területén is.

A megismerkedéstől a házasságig

Nincsenek források, hol találkozott először Szendrey Mária és az irodalomkritikus Gyulai Pál. A leendő férj több szállal kapcsolódott a Szendrey-Horvát családhoz. Szendrey Júliát már 1850 óta ismerte. Szellemdús lénye az első találkozás alkalmával egészen elvarázsolta, de amikor értesült a második házasságáról, akkor első reakcióként számos kortársához hasonlóan ő is mélyen elítélte. 1857-ben feltehetően Gyulai Petőfiről szóló cikkei miatt vették fel egymással újra a kapcsolatot. Az irodalomkritikus ekkor ismerkedhetett meg Szendrey Júlia húgával. Ettől kezdve egyre többet járt lakásukra, az Aldunator 9. szám alatti házba. 1858 húsvétján, április 4-én kérte meg Szendrey Mária kezét. Így foglalta össze barátjának, Arany Jánosnak leánykérésének eredményét: „A mennyivel rosabb költő vagyok Petőfinél, az atya annyival engedékenyebb volt irántam.” Szendrey Ignác értékelhette, hogy veje igyekezett magának olyan biztos jövővel, stabil anyagi háttérrel kecsegtető állást találni, amely családalapításának szilárd alapja lehetett.

A Hölgyfutár 1858. június 30-án “Budapesti hírharang” című rovatában tudósított a várható esküvőről: „Gyulai Pál ismert írónk pedig julius végén fog összekelni a bájos és szellemdús Szendrei Mari kisasszonnyal.”

A házasságkötésre 1858. július 31-én került sor.

Kolozsvári évek

A házasságkötés után Kolozsváron kezdték meg közös életüket, mivel a férj a kolozsvári református gimnáziumban kapott magyar-latin szakos tanári állást. 1859. június 15-én megszületett első gyermekük, Aranka, majd 1861. május 23-án Kálmán. Gyulai Pált fontos szakmai pozíciókba választották meg (a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság tagjának), ezért is vágyott vissza mindig Pest-Budára, a kulturális élet centrumába.

1862

Újra Pest-Budán

Családjuk 1862 júliusában költözött vissza a fővárosba. Itt született meg augusztus 26-án a házaspár harmadik gyermeke, Margit.

A Pestre való visszaköltözés lehetőségét Szendrey Ignác teremtetette meg. Meglepetésként házat vásárolt nekik azzal a céllal, hogy a kiadásából befolyó összeg folyamatos anyagi bázist jelentsen számukra. Sándor utcai közös otthonuk fenntartásának terhére is átvállalta. Így levette Gyulai Pál válláról az állandó jövedelemszerzés kényszerét. Saját vágya is teljesült, nem volt távol szeretett leányától és unokáitól. A következő években Szendrey Ignác újabb pesti ingatlanokat vásárolt. 1864-ben Rózsahegyben (a mai Buday László utcában) vett egy nyaralót nagy telekkel. Innentől kezdve a család Rózsahegyben töltötte a nyarakat. Gyulai Pál élénk és sikeres irodalmi, kritikus, színházi, dramaturgiai tevékenységet folytatott. 1863-ban sajtó alá rendezte Petőfi Sándor vegyes műveit, megindította Vörösmarty Mihály minden munkáinak teljes sorozatát. Szendrey Mária “az én kéményseprőm”-nek nevezte fekete hajú, kis termetű férjét. Az átlagosnál tehetősebb polgárfeleségek életét élte. Sokszor utazott egy-egy hónapos kúrákra a felvidéki gyógyfürdőkbe, elsősorban Vihnyére.

1866

A tragikus Mária-nap

1866. szeptember 10-én, miközben Szendrey Mária köszöntésére összegyűlt a család a rózsahegyi nyaralóban, az innepelt néhány óra alatt elhunyt a kolerajárványban. A huszonnyolc éves fiatalasszony elvesztése megviselte a hozzátartozóit. Gyulai Pál negyvenévesen maradt magára két leányával és fiával. Éji látogatás című versében örököltette meg a tragédiát:

Három árva sir magában,
Elhagyott sötét szobában;
Zivataros hideg éj van,
Édes anyjok künn a sirban.

Gyulai soha nem házasodott újra. Körültekintő gondnal nevelte gyermekeit. Apósával szoros kapcsolata maradt, aki tovább biztosította számára a zavartalan alkotás lehetőségét. Az 1870-es évek elején Szendrey Ignác leányfalun építtetett nyaralót, mely mind az idős após, mind özvegy veje számára életük fontos helyszínévé vált.

Gyulai Pál halálakor, 1909-ben így jellemezte egyéniségét Kozma Andor író-társra: „A végzet oly sűrűn mérte rá a legsúlyosabb csapásokat, akár a bibliai Jóbra. De ő nem Jób alázatos türelmével, hanem egy rendíthetetlen, büszke férfi panasztalan nyugalmával viselte el azokat. Csak legbúsabb és legszebb versei tanuskodnak szíve mélységes fájdalomról, melyet szép és jó hitvese, bájos Margit leánya és egyetlen fia halálán érzett. Őt magát a világ nem láthatta sírni, nem hallhatta panaszkodni. Eltemetvén szeretteit, töretlen harc- és életkedvvel élt tovább.”

“Gondolatim, érzeményim szárnyra kellenek”

Szendrey Júlia

összes verse

Szendrey Júlia, a költő

1854-2018

A versek létrejöttétől a publikálásig

Szendrey Juliáról már a kortársai is tudták, hogy nemcsak műzsaként figyelemre méltó, hanem költőként, íróként és műfordítóként is. Verseinek mégis csak a töredékét ismerték, műveinek jelentős része csak több mint másfél évszázad után kerülhetett az olvasók elé.

Szendrey Júlia költői tevékenysége az 1850-es évek közepén indult, Petőfi Sándor eltűnése után fél évtizeddel. 1856-ban kiemelkedően sok verset írt. A kéziratok egyik legértékesebb darabja egy kilencvenoldalas versgyűjtemény, amelyben 49 vers és 7 verstöredék szerepel. Ebből 24 jelent meg Szendrey Júlia életében különböző, tipikusan nők számára készült évkönyvekben, naptárakban, kis alakú, pazar díszítésű könyvecskében, amelyek elsősorban gyakorlatias céllal készültek családanyák számára. A versgyűjteményen kívül számos olyan, nem a nyilvánosságnak szánt költeménye is fennmaradt, melyek írásképe nem letisztázott, a kéziratok hétköznapi feljegyzésekkel keverednek.

A költemények döntő többségét nem publikálta életében. Négy nappal halála előtt, 1868. szeptember 2-án az öt ápoló Tóth Józsefre bízta írásait, és kiadásuk jogát is ráruházta. Kéziratban maradt, összes versének kritikai kiadása csak 2018-ban történt meg.

Verseinek gondolatvilága

Szendrey Júlia költészetének egyik nagy témája az anyai szeretet. Első megjelent verse három fiáról szól. Az 1857-ben publikált **Három rózsabimbó** című vers azért lett népszerű, mert a családi boldogságot az anya nevében fogalmazta meg.

Szendrey Júlia költészetének másik nagy témája a lét értelmezése. Ide tartoznak a belső nyugtalanságot kifejező, az élet és a halál oppozícióját középpontba állító költemények. Szendrey Júlia gondolat-rendszerében élesen kirajzolódott két egymással ütköztetett létforma: a szenvedéllyel teli szellemi élet és az érzéketlen, vegetatív lét. A szenvedélyt olyan elemként értelmezte, mely elkerülhetetlenül szükséges az emberi léthez. Már leánykori naplójában is ezt írta:

(...) nekem fölizgatás és szenvedély kell, mi elfoglaljon, mi éreztesse, hogy élek!

Nézete szerint a szenvedély nélküli ember érzéketlenné válik, elfásul, érzések nélkül pedig nincs élet. Ezt az állapotot az **Élni vagy meghalni!** című versében is kifejezi:

**Zárt levegőben elalél a szellem,
S az ember nem más, mint állati test.**

Költészetének legnagyobb feszültségét az adja, hogy miközben szellemi élményekben, impulzusokban gazdag, intenzív életre vágyik, sokszor vegetatív létként érzékeli saját életét. A növényhasonlatok, a féregmotívumok, az “állati test” különböző változatai, a tengődés kifejezések a vegetáló létmódhoz kapcsolódnak. Ezeket a **Mért van így?** című költeményben épp önmagára alkalmazza:

**Föld porában csúszni,
Lábbal tapodtatni,
Ez lett osztalékom,
Növényként tengődni,
Féregként tenyészni,
Életföladatom!**

Noha az érzelmek kultusza a korszak romantikus világképének része, mégis egyéni az, mennyire mélyen áthatja Júlia egész gondolatrendszerét, hogy nem a kívülről látható dolgokra, hanem az érzésekre kell figyelni. A külső és a belső élet elkülönítése alapvetően meghatározta írásainak gondolatvilágát.

Az anyai és a létértelmező verseken kívül fellelhetők a versgyűjteményben történelmi témájú költemények, népdalszerű helyzetdalok, válaszversek is, mely kategóriák sokszor átfedik egymást.

A versekben sehol sem szerepel Petőfi neve, de az emlékezést középpontba állító szövegek azt sejtetik, hogy meghatározó volt számára a költővel átélt szerelem-élmény, majd a veszteséget feldolgozni képtelen fájdalomérzés.

Szendrey Júlia versei sokrétűen érzékel-tetik egy különleges 19. századi nő gondolkodásmódját és világképét. Nemcsak irodalmi alkotásokként, hanem mikrotörténeti és mentalitástörténeti forrásként is figyelmet érdemelnek.

ÉLETKÉPEK. Petőfiné Naplója.

ÖRÖKZÖRŐ

JÓKAY NŐR

Gyulai Pál-karikatúra
Borsszem Jankó 1871

„Nem csupán szavakat,
de eszméket írna le tollam”

Szendrey Júlia, a prózaíró

Szendrey Jüliát 1847 őszén nemcsak Petőfi Sándor feleségeként ismerte meg az ország, hanem írónőként is. Naplórészletei az Életképekben és a győri Hazánk című folyóiratokban jelentek meg, **Ábránd** című írását pedig németül közölte a Der Ungar című lap. Az 1850-es, 1860-as években bontakozott ki költői és írói munkássága, de műveinek jelentős része csak az utóbbi egy évtizedben jelent meg nyomtatásban.

Az írói identitás

Szendrey Jüliát saját írói identitása mélyen foglalkoztatta, mely alkotói dilemmájában és nyilvánossághoz való viszonyában is kifejeződött. 1851 után – ami egybeesik a második házasságkötésével járó gyűlölethullám idejével – hat évig nem publikált, sok írását megsemmisítette. **Tűnődések** című önelemző írása arra utal, hogy annak ellenére, hogy kortársai 1847-től írónőnek tartották, ő maga még 1854-ben sem így gondolt magára. A hallgatás évei után, 1857-től kezdett több műfajban is publikálni és haláláig a korabeli irodalmi élet aktív részese maradt.

Írói gondolatvilágának kiemelt problémakörei

A szabadságharc emléke

A szabadságharc tragikus emléke több elbeszélésében megjelenik. **A huszár boszúja** egy szerelmi háromszögről szól, melyben a huszár megöli hűtlen kedvesét. Tompa Mihály ironikusan „rémségesen nőiesnek” nevezte az alkotást, amely a tragédiába forduló szerelmi háromszög történetét a markotányosnő és a huszárok hétköznapijaiba illesztve mutatta be. **A honvéd neje** című írását egy megtörtént eset inspirálta, Madách Imre három rokonának meggyilkolása 1849 augusztusában. Ugyanakkor elsősorban nem a tragédiát helyezi középpontba, hanem a férjét hősnek látó, gyermekével egyedül maradó feleség gondolatait. Szendrey Júlia írói munkásságának egyik jellemzője, hogy nem egy-egy konkrét esemény rekonstrukcióját tartja fontosnak, hanem az átélt érzések esszenciáját fejtí ki.

Közéleti viták a nők társadalmi szerepéről

Közéleti szempontból a „Pesti Napló” 61., 62. és 65-ik száma című 1858-as elbeszélés Szendrey Júlia egyik legjelentősebb műve.

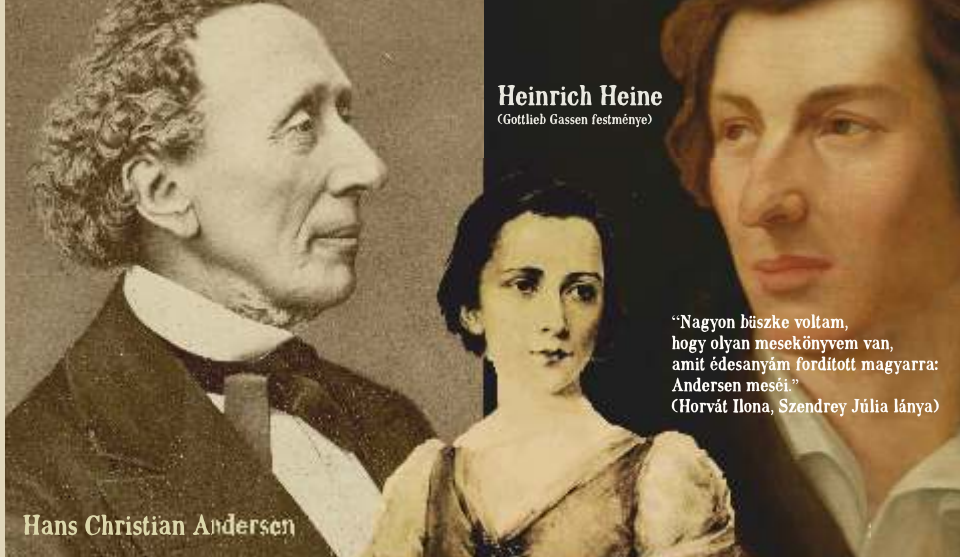
Írásában ahhoz az aktuális és heves indulatokat felszínre hozó vitához szökö hozzá, melynek alap gondolata, hogy a nők csak családi keretek között tölthetik be élethivatásukat, a nyilvánosság elé lépve megtagadják önmagukat és boldogtalanná teszik környezetüket is. A vitát leendő sógora, Gyulai Pál robbantotta ki. Szendrey Júlia elbeszélése rendkívül frappáns választ adott rá, miközben arra is felhívta a figyelmet, hogy a sajtó által közvetített nőképmennyire alapvetően hat az emberek gondolkodásmódjára, és ezen keresztül a családi kapcsolatokra is. A főszereplő házaspár a történet szerint egy vidéki kisvárosban él, ahol a férj és a helyi társadalom egyaránt elfogadja azt, hogy a feleség nemcsak példás családanya, hanem szellemi munkát végző, rendszeres publikáló író is – egészen addig, amíg meg nem jelenik a Pesti Napló ominózus cikksorozata az írónőkről. Szendrey Júlia elbeszélésmódjában fontos szerep jut az írónőnak, amelyet elsősorban a társadalmi elvárások és a megszokottól eltérő viselkedésmódok leírása során érvényesít. A házastársi konfliktus dramaturgiai csúcspontján félbeszakította a történetet, az olvasó fantáziájára bízva a folytatást.

Anyaság

Műveiben gyakran megjelenik a korabeli polgári világkép, az édesanyák és gyermekek kapcsolata. Saját kisfiái is számos írásában szerepelnek, például **A lyukas mogoró**, **A kis Morzsa kutyácska** önéletrajza vagy **A Mikulás** című meséjében. Az utóbbiban egy anya szemén keresztül láthatjuk az 1860-as évek pesti Belvárosát, amint a Városház téri piacon a hétköznapi emberek alakjait felöltő Mikulás ajándékokat vásárol. Játékosan és részletesen mutatja be a gyermekek által ismert tér házait, boltjait, a vásárló tömeget. Meséjének a lényege, hogy bárki lehet Mikulás. Ezzel azt az illúziót kelti, hogy város jól ismert tereiben és a hétköznapiak tűnő emberekben is ott lakozik a csoda lehetősége.

Allegorikus alakok

Több művében allegorikus alak a főszereplő, mely többnyire nem ember, hanem valamilyen növény (narancsfa, fenyőfa, aranyvirág), melynek legfőbb tulajdonsága, hogy különbözik környezetétől, bátor, de egyben nagyon magányos. **A szerencsétlen narancsfa története** az alföldi pusztán játszódik, ahol nem tud fává növekedni a nem megfelelő körülmények miatt, nem tudja értékeit kibontakoztatni. Szomszédai, az akácfák nem fogadják el különlegességét, hasznosságát, így szorongató magányra és korai halálra van ítélve. A történet az egyén identitását, a fojtogatóan ellenséges közeg alaplényét fogalmazza meg. **A fenyő és vadrózsa** című történetben a fenyő magányos és szilaj, ám amikor megérzi a vadrózsa iránti féltő szeretet érzését, elveszíti bátorságát, sérülékennyé válik. Mások egy tárgy szemén át láttatja a világot. **A kis köpeny története** című írásában egy köpeny hanyattatásain keresztül mutatja be a városi társadalom különböző rétegeinek gondolkodásmódját. Ebben a vonatkozásban hatást gyakorolt rá a „tárgyak költőjeként” számontartott H. S. Andersen, akinek több meséjét fordította.

Hans Christian Andersen

Heinrich Heine
(Gottlieb Gassen festménye)

“Nagyon büszke voltam,
hogy olyan mesekönyvem van,
amit édesanyám fordított magyarra:
Andersen meséi.”
(Horvát Ilona, Szendrey Júlia lánya)

Szendrey Júlia, a fordító

Nyelvtudás és szakmai kapcsolatok

Szendrey Júlia magas fokú német és francia nyelvtudással rendelkezett. Mélyen ismerte a korabeli világirodalmat, többek között az ikonikus francia írónő, **George Sand** (eredeti nevén Amandine Aurore Lucile Dupin) regényeit, valamint **Heinrich Heine** német költő verseit, melyek közül számos költeményt magyarra is lefordított. Olvasottsága és a kortárs művészet iránti széleskörű érdeklődése segítette műfordítói törekvéseit. Nemcsak olvasta a német, francia, angol, amerikai és dán írók műveit, hanem fordította is őket (többnyire a német közvetítőnyelv segítségével). Jelentős külföldi szakmai kapcsolatai voltak, németül levelezett **Edvin Marius Thorson** dán íróval, mesefordításainak kötetéből pedig magának **Andersennek** is eljuttatott egy tiszteletpéldányt.

1850 – A fordítói tevékenység

Szendrey Júlia Andersen iránti érdeklődése már az 1840-es években nyomon követhető, hiszen a Petőfivel közös, Dohány utcai lakásukban a szabadságharc bukása után lefoglalt tárgyak jegyzékében a falon lévő képek sorában Andersen portréja is feltűnik. **Hans Christian Andersen** (1805-1875) dán meseíró az 1830-as években kezdte publikálni meséit, melyek a magyar sajtóban az 1840-es évek elejétől jelentek meg, először a mesék fordítójának megnevezése nélkül. 1851-ben Andersen „**A vizesep**” című meséjét közölte a Pesti Napló, melynek fordítójaként Petőfi Júlia volt megnevezve. Szendrey Júlia szerzői névként 1850-ben és 1851-ben első férje vezetéknevét használta a Horvát Árpáddal kötött házasságának ellenére is. A választott névvel hangsúlyosan kifejezte Petőfihez való tartozását.

1857-ben került sor Szendrey Júlia fordításában az első magyar nyelvű Andersen-kötet kiadására. A könyvben olyan klasszikussá vált mesék szerepelnek mint **A szilárd cinkatona** (a későbbi fordítások nyomán ma **A rendíthetetlen ólomkatonaként** ismert), **A királyleány és a borsószem**, **A rózsatündérke**, **A császár új ruhái** és **A kis gyufaárus leányka**. A könyv kiadója a német származású, pesti Lampel József cége volt. 1874-ben került sor a kötet második kiadására.

Az Andersen-mesék mint ajándékok

A Szendrey-Horvát család életében a könyvek rendszeresen szerepeltek a gyermekek ajándékai között. 1857-ben, közvetlenül az Andersen-mesék megjelenése után a legidősebb gyermek, Petőfi Zoltán kapta születésnapjára ajándékkul az édesanyja által fordított mesekönyvet. A karácsonyi ünnepek előtt több korabeli lap úgy ajánlotta az Andersen-meséket az olvasóközönség, elsősorban a szülők figyelmébe mint “gyermekek számára igen alkalmas” karácsonyi és újévi ajándékot. A korabeli lapok hírdetése szerint háromféle kiadás is készült belőle, amelyek különböző árkategóriában voltak elérhetőek. A diszkidás „szépen kötve”, aranszegéllyel ellátva 1 forint 12 krajcárba került, a fűzött kiadás „csinos borítékkal” 40 krajcár volt, a legolcsóbb, az Ifjúsági könyvtár sorozatában megjelent „népies kiadás” pedig 30 krajcár.

A könyvet később, az 1860-as évek folyamán Szendrey Júlia többi gyermeke is megkapta. Horvát Ilona hagyatékában fenn is maradt a neki ajándékozott példány, aki még idős korában is emlékezett a büszkeségre, hogy a könyvet édesanyja fordította. A kisebb fiúgyermek, Attila 1865-ben szintén említette, hogy a “mamától” előző évben “Andersent” kapott. A Dán Kulturális Intézet Egyesülete 2000-ben kiadta az 1874. évi Lampel Róbert által kiadott könyv reprint változatát Kecskeméten.

1900-as évek

az elítélt özvegy
a hűtlenség bélyege

emancipált,
modern nőiesség
magyar George Sand
aktív, új típusú műzsaszerep

1800-as évek

Szendrey Júlia imázának változásai

A 19. században még férfias személyiségnek tartott Szendrey Juliából a 20. században az emancipált, modern nőiesség szimbóluma lett. A kulturális emlékezetben emblematikus női figuraként rögzült, imázsra pedig annak ellenére is markáns változásokon esett át, hogy irodalmi műveit az utóbbi évekig alig ismerték. Megítélése a hűtlenség bélyegétől az excentrikus, emancipált, különös és csábító nő imázsáig vezetett.

A hűtlen “nemzet özvegye”

Szendrey Júlia életének sűrűsödési pontja 1848–1849, illetve a Petőfi Sándor eltűnését követő és a Horvát Árpáddal kötött házasságot megelőző egy év. Ez a rövid időtartam határozta meg későbbi megítélését. A kortársak megbocsáthatatlannak tartották, hogy a férjhezmenetellel nem várta meg a nemzet gyászidejét. Miközben az 1860-as évektől burjánzott a költőt a nemzet megváltójának tekintő Petőfi-kultusz, Szendrey Júlia alakjának megítélését eltorzították. Kolozsvári ismerőse, Vadadi Berta 1889-ben írta róla a szállóigévé váló és imázsát rendkívül negatívan befolyásoló mondatot: „Petőfivel meghalt az ő Juliskája is.”

A Nyugatosok

Az excentrikus nő

A 20. század elejétől, amikor a nyugat-európai kultúrához és nőideálhoz vonzó diskurzus került előtérbe, Szendrey Júlia alakját az új nőideálhoz igazították, megteremtve az emancipált, modern nő mítoszáit. Az excentrikus jelző ekkor a Nyugatosok számára a konvenciók ellen lázadó, emancipált és modern nőtipust testesítette meg. Ady „rövid hajú, férfiruhás, szivarozó, szabados, végzetes” Juliáról beszélt, és ezzel össze is foglalta azokat az elemeket, amelyekre hivatkozva az excentrikus jelző kialakult.

Az excentrikus nő figurájának sikere részben annak is köszönhető, hogy összefonódott egy másik típussal, a femme fatale, a szexuálisan vonzó nő alakjával. Schöpfung Aladár Szendrey Júlia negatív megítélését egyenesen femme fatale szerepére vezette vissza: „S kellett, hogy legyen benne valami nem közönséges érzék vonzóerő, amit a köznép nők általában bűnnek szoktak itélni más nőknél. A harisnyastoppoló családanya, aki házassága pillanatában örökre végzett a szerelemmel, mindig elítéli azt az asszonyt, aki magához vonzza a férfiakat.”

Az özvegyiséget központba állító, 2005-ben, részben Krúdy-írások alapján, Mészáros Péter által rendezett film már a címével is ezt a képet erősítette: **Stambuch – Júlia asszonytűkos éjszakái**.

A Nyugatosok látványosan újraértelmezték Szendrey Júlia alakját, miközben saját koruk modernségére helyezték a hangsúlyt. Az excentrikus imázs egy új szerepkörrel, a forradalmár nő alakjával is szorosan összefonódott. Ady túlnótló ambíciózusnak, szinte „háborodásig fölízgatott, szenzációkat akaró asszony”-nak nevezte Szendrey Juliát, aki belehajszolta férjét a szabadságharcba. A forradalmi nőszerepet extravagáns öltözködésének leírásával hangsúlyozta: „Az erdői George Sand tehát teljesítette küldetését Petőfi mellett, szinte a görög mitológia kérlelhetetlenségével, kokárdával, vörös övszalaggal, vörös frigiai pipkával követte a férjét, míg az sorsához el nem érkezett.”

A műzsaszerep

A 20. századra a műzsaszerep gyökeresen átalakult: már nem csupán a passzív, a költő által meghódítani kívánt hölgy szerepét jelentette, hanem sokkal inkább az aktív, sokak által körülrajongott, alkotásra inspiráló, rendkívüli képességekkel rendelkező személyiséget, aki bárkit képes meghódítani. Szendrey Júlia imázsát a 20. század elején kifejezetten ehhez az új típusú műzsaszerephez szabták. Ady és Hatvany egyaránt őt tüntette fel az aktív, kezdeményező félnek, és Petőfit passzívnak, aki a lány mesterien használt csábereje által elszédítve hagyta behálózni magát. Ez az új szerep összekapcsolódott két másik irodalmi női szereppel, a kékharisnyával és a költőfeleségével – leginkább a dilettantizmus vádjá miatt, amely oly gyakran érte a hasonló pozícióban lévő nőket. Schöpfung Aladár is dilettánsnak nevezte Szendrey Juliát: „Élnivágyó, kacér és hiú fiatal nő volt, dilettánsa az életnek és irodalomnak...” Tudomást sem vettek arról, hogy Szendrey Júlia Petőfi halála után örökre elégedte a műzsaszerepet, és helyette kifejezetten az önálló alkotó szerepére törekedett.

Szendrey Júlia alakjához a köztudatban még napjainkban is számos sztereotípiá tapad. Sokan még ma is a hűtlen özvegyet vagy a Nyugatosok által kreált rövidhajú, szivarozó, nadrágot viselő, excentrikus nő képét asszociálják vele kapcsolatban. Ezzel szemben szépirói munkássága, az 1850-1860-as évek irodalmi életében betöltött szerepe még csak most kezd ismertté válni a nagyközönség előtt. Verseinek, elbeszéléseinek és meséinek kiadása megteremtette annak lehetőségét, hogy végre ne csupán mások véleménye formálja a megítélését, hanem a saját hangja is hallhatóvá váljon, ezáltal pedig komoly hatást gyakoroljon arra a 21. századi, új imázsra, amely éppen most van kialakulóban.

George Sand

A 19. századi Magyarország sajtója és a kritikusai számára egyaránt George Sand jelentette (pontosabban a rá jellemző férfias pózok és szerepek, pl. a nadrágviseles, a rövid haj, a dohányzás) a „nőiróságot.” Ez pedig alapvetően hozzájárult a női irással kapcsolatban masszívan élő sztereotípiákhoz, gyanakváshoz, elutasításhoz. George Sand egész lényével, tetteivel, külsőjével és hírnevével együtt a megtagadása volt mindannak, amit a korabeli társadalom elvárt a nőktől. Férfinevet és férfiruhát viselt, viszonya volt többek között Musset-vel, Chopin-nel és Liszt Ferenc-cel.

Szabó Magda a “szív jogaiért” bátran küzdő nőként mutatja be a francia írónőt. Petőfi Sándor 1847 októberében, éppen a költői mézesheket alatt írt feleségének egyik kedvenc irónőjéről.

George Sand az új világ csodája és én bámulom, talán imádóm is, de nem szeretem. Ő, mint a mészáros a marha bündöjtét, fölhisztja a társadalmat, hogy megmutassa belsejének egész rondaságát, és azt kiáltja: így nem maradhat!... oh ez merész, dicső, nagy munka, de férfinak való, nem asszonynak.

Szendrey Juliát már kortársai is gyakran George Sand-hoz hasonlították, annál is inkább, mert a 19. század közepén ehhez az analógiához elég volt az, ha egy nő tollat fogott a kezébe. A Nyugatosok nagyon kedvelték ezt a párhuzamot, hiszen közel állt az ő nőideáljukhoz.

Szendrey Júlia versei

MÉRT VAN ÍGY?

Forró lánggal égni,
Aztán elhamvadni
Boldog szerelemtől!...
Mért nem ez a sorsom? —
Mért kell jéggé fagynom
Élet hidegétől?

Csillagként lefutni,
Napként hanyatlani,
Ég boltozatárul:
Ekképen elhalni,
Életből kimúlni,
Pályazáradékul!... —

Föld porában csúszni,
Lábbal tapodtatni,
Ez lett osztalékom;
Növényként tengődni,
Féregként tenyészni,
Életföladatom! —

(Pest, 1854.)

Szendrey Júlia versei

GONDOLATIM, ÉRZEMÉNYIM...

Gondolatim, érzeményim
Szárnyra keltenek,
Nytva hagytam kalitkájok
S elröpültenek.

Ne szálljatok a világba
Ne hagyjatok el,
Nem vár ott barát ti rátok
Nem meleg kebel.

Nem leltek ott rokonszívre,
Hova szálljatok,
Részvétlenség hidegétől
Meg kell halnotok.

Örömminek, bánatomnak
Édes gyermeki,
Szívem rejtett világának
Kis szülőttei.

Ugy jártok, mint a pillangó,
Mely a tűzbe száll,
S az égető lángok közt ott
Vár rá a halál.

A gúny éles hahotája
Fog köszönteni,
S minden illatos virágról
Elrezzenteni.

S addig szálltok ágról ágra,
Míg a tövisek
Szárnyatokból minden tollat
Ki nem tépdesnek.

S összezúzva, összetépve
Földre hullotok,
S a feledés nehéz lába
Átmegy rajtatok. —

Ne szálljatok a világba,
Ott csak bú talál,
Nálam élet, ott keserű
Szomorú halál!
(Pest, marc. 21. 1856.)

Szendrey Júlia versei

ÉLNI VAGY MEGHALNI!

Nem élet ez, nem, kínzóbb a halálnál,
Én élni vagy meghalni akarok,
Ott a hegycsúcson szívni be a léget,
Itt e szűk völgyben én megfúladok!

Nem tespedés, nem tengés, mire vágyom,
Tudni hogy élek, és érezni ezt;
Zárt levegőben elalél a szellem,
S az ember nem más, mint állati test.

Vihart és szélvészt forró homlokomnak,
Langy szellő nekem enyhülést nem ad,
Szememről csak ott oszlik a homály, hol
Cikázni látom a villámokat.

Föl a sziklára, hol sasok tanyáznak,
Merész röptük oly lélekemelő;
Lenn csúszó férgek, sziszegő kígyók közt
Élni vagy halni egyként leverő. —

Oh, jaj nekem, hogy ezeket gondolni,
És a mi több, kimondani merem:
Csak egy pillantás, s a kígyók marását
És fulánkját szívemben érzem!...

(Pest, april. 8. 1856.)

Szendrey Júlia versei

BOLDOGTALAN VAGYOK...

Boldogtalan vagyok nagyon,
Mondhatlanúl az vagyok,
És számomra menekülés
Nincs más, csak ha meghalok.

És ki tudja, akkor is majd
Ád-e nyugalmat a sír;
Hátha e zaklatott lélek
Megnyugonni ott sem bír?

Hátha ott is külön válva
Lelkem a testtől leszen,
A miként itt az életben
Kell lennie szüntelen.

És mig testem porrá válva
A földdel össze vegyül,
Addig lelkem összetépett
Zászlóként szerte repül,

Vezéreül a viharnek
Csattogtatva szárnyait,
Mindenütt elül lobogva,
Hol vész, pusztulás lakik?

Kérlelhetlen végzet átka,
– Sűgja rémes sejtelem –
Hogy lelkem örök időktől
Így bolyongni kénytelen,

Sem életben, sem halálban
Nem találva nyughelyet,
Mig vége nem lesz az örök,
A végtelen időnek!

(Pest, oct. 29. 1856.)

Szendrey Júlia versei

BÁR MERRE NÉZEK...

Bár merre nézek, mindenütt
Az emberek oly boldogok;
Bizony, bizony még meglehet,
Hogy én magam is az vagyok.

Hogyis ne volnék! hisz soha
Éhséget még nem szenvedék,
És e földön, hol annyian
Éhen halnak, ez már elég.

Télen van jó fűtött szobám,
Nyáron fagylalt a mennyi kell;
Az élet ennyi java közt
Okot panaszra még ki lel?

Néha beteg vagyok, igaz,
Ámde élek, s evvel pedig
Ki e világra született,
Nem mindenki dicsekszik.

Szeretnek is oly annyira,
Hogy sokszor így töprenkedem:
Gyötör-e úgy száz gyűlölet,
Miként gyötör egy szerelem?

Mi a családot illeti,
Kijutott abból is elég;
Gyümölcstől törjék bár az ág:
Ég áldása az, nem egyéb. —

Igen, igen, boldog vagyok,
Mindenből csak azt látom én,
Csak egy hiányzik: nyugalom,
Ott lenn, lenn a sír fenekén!

(Pest, decemb. 25. 1856.)

Szendrey Júlia versei

Volnék, mint kő oly érzéketlen

Volnék, mint kő oly érzéketlen,
Vagy olyan csalfa, mint a hab,
Vagy mint a hold oly változékony,
Lehetnék én is boldogabb.

Vagy mint madár a kalitkában
Tudnék dalolva lenni rab.
S feledni téged, oh szabadság;
Lehetnék én is boldogabb.

Szendrey Júlia versei

El, messze innen!

El, messze innen a világba,
A hol nem ismer senki sem,
A hol nem üldöz, nem gyötör majd
Sem gyűlölet, sem szerelem!

A hol majd élek enmagamnak,
Mit soha még nem teheték,
Mióta a sorsnak kezében
Tehetetlen játékszer levék.

Háborgó tenger ez az élet,
Kis sajka én rajta csupán,
Mit a sors, miként kénye-kedve,
Majd erre, majd amarra hány.

Oh miként vágynám megpihenni
Csendes kis sziget partjain!
Hűs árnyai után epedve
Terjesztem lankadt karjaim.

De hasztalan, de mind hiába,
Tovább, tovább, egyre tovább.
Örök küzdés nekem az élet,
Nyugtot csak a sir mélye ád.

Szeretni kell s gyűlölni addig,
És várni a pillanatot,
Melyben kialszik majd az élet,
S véle minden kin elhagyott.

(Pest, decemb. 18. 1856.)

Szendrey Júlia versei

Fiatal leánynak (Mari testvéremnek.)

Ne óhajtsd a nyarat,
Örülj tavaszodnak,
Mert a nyári naptól az élet virági
Oly hamar elnyilnak.

Érd be a bimbóval,
Ne vágyd virágzását,
Közel hervadása a kinyilt virágnak,
S fáj látni hullását.

Zárt bimbó még kebled,
Csupa vágy, reménység,
Mivé változtatja majd a teljesülés,
Nem is sejtheted még,

Legédesebb vágyad'
Ne izlelje ajkad,
Mennyi keserűség van vegyítve hozzá,
Hogy soha ne tudjad.

Maradj a reménynél,
Nincs nagyobb boldogság,
Az egész életnek gyönyörei közt ily
Élvet egyik sem ad.

Hogyha én szívemhez
Ily közel nem állnál,
Mondanám: szakaszszon bimbóban a halál,
Hogy ne virágozzál.

Magaddal vihetnéd
Igy álmképeid,
A földnek szennyjétől még be nem piszkolva
Kebled szentségeit.

Igy csak azt kívánom,
Hogy adjon az élet
Olyan boldogságot és annyi örömet,
Mint én tőlem elvett!

(Pest, sept. 21. 1856.)

Szendrey Júlia versei

Öregségem

Alig várom öregségem!
Könnyű nekem várni;
Ha elmondom, hogy mi okból,
Ki tudná csodálni?

Ez az én kis szőke fiam
Fog engem ápolni,
S öregségem napjaiban
Rólam gondoskodni.

“Ne félj anyám, — így szól hozzám —
Hogyha megöregszel,
Úgy viselem majd gondodat,
Tudom megelégszel.

— Ott a meleg kályha mellett
Puha, lágy karszék áll,
Ott üldögélsz s én zsámolyon
Mindig lábaidnál.

— Nem is kell, hogy magad fáraszd
Beszéddel, intéssel,
Megtanulom arcvonalásid
Olvasni szívemmel.

— Az lesz nekem az örömem,
Ha téged szolgálalak,
S megelőzvéen vágyaidat,
Mosolyogni látlak.

— Kis asztalka lesz melletted,
Megrakva mindennel,
Amit szeretsz; cukrocskákkal,
Virággal, könyvekkel.

— S ha kisüt a tavaszi nap
Éltető sugára,
Karonfogva kivezetlek
Üdítő sétára.

— Vagy ha járni nem lesz kedved,
Szép kocsit hozatok,
Abba okos, szórahajtó
Lovakat fogatok.

— Kedves öreg tagjaidat
Takarom köpenybe,
S ne hogy meghűtsd, lábaidat
Jó meleg cipőkbé.

— Csak úgy szép lassú lépésben
A lovakat hajtom,
Hogy a kocsi dörögése
Világért se rázzon.

— S haza érve, szép csendesen
Karomba ölellek,
S hogy kipihenhessed magad,
Ágyadba fektetlek.

— S ott térdelve ágyad mellett
Csókolgatom kezed,
És örködve álmod felett,
Várom ébredésed!”

Öszüljetek hajszálaim,
Öszüljetek hamar,
Testem, lelkem öregedni,
Öregedni akar.

Mennysország lesz öregségem
Fiam hajlokában,
Édes szunyadás halálom
Ölő karjában.

1860.

A kötet alapjául szolgáló kiállítás az NKA és a Petőfi200 program támogatásával jött létre.

© Gyimesi Emese

© Faluház és Ravasz László Könyvtár Leányfalu

Kiadó: Faluház és Ravasz László Könyvtár Leányfalu
Nyomda: printworks Kft.

ISBN 978-615-81002-7-4